

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Téma ženy ve filozofii
Nikola Jopková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Téma ženy ve filozofii

Nikola Jopková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Děkuji panu Mgr. Miloši Kratochvílovi Ph.D., vedoucímu této bakalářské práce, za rady a čas, který mi věnoval.

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Obraz ženy a jejího postavení v dílech významných filozofů	2
2.1 Antika	2
2.1.1 Antická žena.....	3
2.1.2 Manželství, rodina a jednotná obec.....	4
2.2 Středověk a renesance	7
2.2.1 Žena v zasetí křesťanského světa	7
2.3 Osvícenství.....	9
2.3.1 Žena dle Johna Locka.....	9
2.3.2 Společnost a role ženy v 18. století.....	12
2.3.3 Schopnosti a nerovnosti	14
2.4 Iracionalismus	16
2.4.1 Funkce ženy ve století devatenáctém.....	16
3 Pohlavní diferenciacie sociálních rolí.....	19
3.1 Převaha mužů a znehodnocení ženy	19
3.2 Vítězství mužského rodu nad ženským	21
3.3 Charakter pohlavního uspořádání	23
4 Teorie spravedlnosti.....	25
4.1 Systém rodu	25
5 Závěr.....	29
6 Seznam použité literatury a pramenů	30
7 Resumé.....	32

1 Úvod

Rozdílnost mezi pohlavími je téma, které je rozebíráno napříč staletími ve snaze přijít na to, proč je postavení mužů a žen ve společnosti tak odlišné, čím je to zapříčiněno. Existuje spousta otázek souvisejících s tématem pohlavní odlišnosti a důsledků z ní plynoucích, na něž se však odpovědi různí. Z tohoto důvodu mě zaujalo téma ženy a jejího postavení zpracované v dílech filozofických autorů, které taktéž pojmám v duchu „pozastavení se napříč staletími“ nad filozofickými díly, jež pojednávají o jednotlivých etapách vývoje ženy v rámci filozofické tradice a o přístupu společnosti k ženskému rodu.

Cílem mé práce je pokusit se objasnit stávající situaci společenského uspořádání v souvislosti s pohlavní odlišností a s ohledem na názory filozofických autorit od dob antiky až po současnost. V průběhu práce je největší pozornost věnována popisu a charakteru ženského rodu a určení role ženy v rámci společnosti daného období. Zřetel je také brán na srovnání odlišných přístupů jednotlivých filozofů k ženskému pohlaví a zároveň na porovnání obou odlišných pohlaví.

Práce je pomyslně členěna na dva tematické celky, které spolu úzce souvisí. První z nich je charakteru historického a má za úkol zachytit neustále se měnící obraz ženy vytvářeného v průběhu dějin, jenž je ovlivněn aktuálním myšlenkovým proudem té doby, a samozřejmě dobarven subjektivním názorem autora díla, ze kterého jsou informace čerpány. Tato první část zahrnuje dobu od počátku filozofické tradice až po století devatenácté. Je členěna chronologicky, tvoří ji čtyři části, které pojmají jednotlivé časové úseky se zaměřením na primární díla autorů, kteří se zabývají otázkou žen a jejího postavení ve vymezeném období. Práce poté plynule přechází ke své druhé části, která je zaměřena na současný charakter pohlavního řádu a vymezení sociálních rolí uvnitř společnosti a to s bohatým přispěním feministických autorek. V neposlední řadě se práce soustředí na novodobé teorie spravedlnosti, jejichž podstatou je problematika systému rodu.

2 Obraz ženy a jejího postavení v dílech významných filozofů

Obraz ženy, jež ve svých dílech představili mnohé filozofické autority, se začal utvářet již od samého počátku filozofické tradice. Filozofové se ve snaze pochopit a definovat ženu, jakožto protipólu k muži, podíleli na vytvoření její velmi pestré charakteristiky. Cílem těchto snah bylo mimo jiné vymezit její postavení v rámci dané společnosti, povětšinou však ku prospěchu mužského pokolení. S postupem času a ruku v ruce s novými vlivy, se měnil nejen způsob myšlení, ale také styl života, jenž se do značné míry podílel na překreslování tohoto obrazu žen zachyceného v dílech filozofických autorů a který se v této části práce pokusím co nejdříve přiblížit.

2.1 Antika

Počátek filozofické tradice je obtížné zcela přesně datovat, přesto je její vznik orientačně vymezen na 6. století před naším letopočtem. Toto období se neslo v duchu přírodovědného a historického zkoumání, zejména v kontextu astronomie, geometrie, lékařství či náboženských úvah. Později se tato původní filozofie začínala proměňovat a přenášet do škol, o tomto následujícím období (5. - 3. století př. n. l.) se mluví jako o vrcholné klasické filozofii, s níž přichází nejvýznamnější antická trojice řeckých filozofů: Sókratés, Platón a Aristotelés. Ti svými myšlenkami položili základ budoucím filozofickým směrům a ovlivnili řadu nadcházejících staletí filozofických dějin.

Platón se svým žákem Aristotelem, jenž však v mnohých otázkách svému učiteli oponoval – ať už to bylo v nejzásadnější problematice nauky o idejích, tak i v otázce postavení ženy a její role v tehdejší společnosti, jsou pro nás díky své bohaté literární činnosti významným zdrojem informací z širokého spektra filozofických otázek a dobového vědění. Zatímco Sókratova moudrost je nám zachována pouze díky mnohým Platónovým dialogům, v nichž mu přiřkl roli zprostředkovatele svých úvah. My se tedy blíže podíváme na literární odkaz dvou výše zmíněných antických velikánů, v nichž nám představili obraz ženy v době antiky, ve kterém vykreslili zejména její rozdílnost v porovnání s mužem a vymezili její roli v tehdejší společnosti. Zároveň porovnáme, v jakých aspektech se tyto dva autoři shodují a ve kterých naopak rozcházejí, jelikož Aristotelés reaguje na mnohé Platónovy názory.

2.1.1 Antická žena

Jak je obecně známo, žena neměla povětšinou v průběhu dějin nikterak vážené postavení, i dějiny filozofické tradice vytvořily obraz ženy jakožto méně dokonalé oproti mužskému pohlaví. Přesto na ženu bylo pohlíženo jako na nedílnou a podstatnou součást muže, potažmo celé společnosti, proto ji Platón neopomenul zmínit ve své Ústavě a blíže specifikovat charakter její role, která ženě v 5. století př. n. l. příslušela. V tomto svém významném díle se zabývá vícero aspekty společenského života - právem, vědou, výchovou, vzděláním či uměním, zejména mu však jde o položení základů spravedlnosti ve státě a o jeho nejlepší uspořádání. Je s podivem, že Platón svými názory předčil mnoho svých filozofických nástupců, a to platí i v otázce pohledu na ženy, jež lze pokládat za relativně příznivý, a to i v porovnání s jeho současníkem Aristotelem, který na ženu pohlížel jako na „nepovedeného muže“ a vůči muži ji shledával ve stavu přirozeně podřízeném. Čímž dával najevo, že pouze následuje zaběhnutý systém přírody a lidé by ho měli akceptovat a řídit se jím, tudíž nepouštět ženu tam, kam jí nepřísluší.

Platón přirozenost žen takto nesnižoval, naopak se ztotožňoval s názorem, že by ženy měly být využívány k týmž úkolům jako muži, tedy taktéž by jim měla příslušet funkce strážců, dokonce by jim měl být poskytnut i vojenský výcvik, ale po dalším zvážení se táže, zda je ženská přirozenost schopna vyrovnat se s přirozeností mužského pohlaví, zejména zda bude schopna vojenského povolání, avšak přichází na to, že muži i ženy mají přirozenost zcela rozdílnou a tak ženám přísluší jiná zaměstnání než mužům.¹ Rozdělení pracovní sféry žen a mužů neopírá o často používaný argument, že ženy rodí a muži plodí, a proto nemohou vykonávat tytéž práce. Věc se má dle Platóna tak, že není zaměstnání, které by náleželo ženě, protože je žena, a ani muži, protože je muž, nýbrž, jak praví: „[...] přirozené vlohly jsou podobným způsobem rozděleny v obou pohlavích a všech zaměstnání se může účastniti podle své přirozenosti žena i muž, avšak žena má tu nevýhodu, že je tvorem slabším, než je muž“.²

Nad Platónovým kladným hodnocením ženské přirozenosti nakonec převáží fyzicky i duševně zdatnější muž a tudíž je vždy o krok napřed před ženou. Navzdory tomu Platón připouští, že mnohé ženy mohou být v mnoha směrech lepší než muži a dává jim možnost uplatnit své schopnosti a nadání a to v zájmu co nejlepšího posloužení obci.³ Aristotelés taktéž požaduje vedení a výchovu žen v souladu s prosperitou obce, avšak nepřipouští, že by žena mohla v čemkoliv vynikat nad mužským rodem. Muž má, jak Aristotelés vysvětluje ve

---

¹ PLATÓN. *Ústava*, s. 193-6 (452, 453c, 454b).

² Tamt., s. 198 (455d).

³ Tamt., s. 197 (454e).

svém díle *Etika Nikomachova*, v poměru k ženě právo hospodářské, čímž chce říct, že ženy jsou součástí osoby pána, a proto mezi nimi není bezpráví, jelikož pán nebude sám k sobě nespravedlivý, je jejich vztah upraven hospodářským právem.⁴

Přátelství muže s ženou je založeno na přednosti, což ve své knize popisuje jako přátelství nadřazeného k podřízenému. Dále vysvětluje, že vztah muže se ženou není totéž jako ženy s mužem, jelikož každý z nich má různou ctnost a různý úkol, nevykonávají navzájem totéž, tudíž je zapotřebí, aby ten, kdo je lepší a prospěšnější, zde Aristoteles myslí samozřejmě muže, byl více milován, než sám miluje a stejně by tomu prý mělo být i u všeho ostatního.⁵ Tuto svou teorii shrnuje větou: „*Přátelství muže k ženě je totéž, co v aristokracii - záleží v ctnosti - ten, kdo je lepší má více dobra a každý má to, co mu přísluší.*“⁶ A dále pokračuje v jakémsi rozboru soužití dvou odlišných pohlaví: „*Mezi mužem a ženou jest přirozený přátelský svazek; neboť člověk jest přirozeně určen ještě více pro život manželský než pro život v obci, a to tím více, čím dřívější a nutnější jest rodina než obec, a čím více živým tvorům jest plození společné. Ostatní z nich tedy mají pouze toto společenství, lidé však spolu bydlí nejen pro plození, nýbrž i pro životní potřeby; neboť úkoly jsou předem rozděleny a jiné má muž, jiné žena; tak si navzájem vypomáhají a každý své síly dává do služby společnému dobru.*“⁷

2.1.2 Manželství, rodina a jednotná obec

Ve svém dalším díle nazvaném *Politika* Aristotelés specifikuje pravidla manželského stavu muže a ženy - muži v něm přísluší vládnout nad ženou, neboť, dle Aristotelových slov, „*muži jsou od přírody schopnější vést a řídit v porovnání s ženami*“.⁸ Ke zdůvodnění mužské převahy nad ženami Aristotelés přistupuje na základě srovnání jejich ctností a táže se: Jak je tomu s přirozenými vlastnostmi a ctnostmi u žen? Pokud mají ženy, stejně jako muži mravní dokonalost, a bylo by dle Aristotela podivné, kdyby ji jeden měl a druhý ne, proč tedy potom muži vládnou a ženy poslouchají? A přichází na to, že oba nutně potřebují ctnosti, ale že jsou v nich rozdíly. Toto své zjištění vysvětluje na příkladu pozorování duše – „*jest v ní totiž složka, která přirozeně vládne, druhá poslouchá, obě pak podle našeho vyjádření mají různou ctnost, jak složka rozumná, tak nerozumná. Jest tedy zjevno, že týmž způsobem se věc má i*

⁴ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*, s. 137 (1134b 16).

⁵ Tamt., s. 210 (1158b 25).

⁶ Tamt., s. 217 (1161a 23).

⁷ Tamt., s. 220 (1162a 16).

⁸ ARISTOTELÉS. *Politika*, s. 58 (1259b 42).

*v ostatních oblastech. Proto jest přirozeně více tříd vládnoucích i poddaných. Jinak totiž vládne člověk svobodný nad otrokem, jinak pohlaví mužské nad ženským a jinak muž nad dítětem. A ve všech jsou sice části duše, ale různě. Neboť otrok nemá vůbec stránky uvažovací, žena ji sice má, ale ne v žádoucí míře, a dítě ji má, ale nedokonalou.*⁹

Mravní ctnosti jsou tedy každému přiděleny podle toho, kolik je jich nutno pro jeho vlastní úkol. Aristotelés i Platón by samozřejmě doplnili, že mužské pokolení je ctnostmi obdařeno měrou nejhojnější ze všech a tudíž je jejich nadřazenost pokládána za samozřejmou. A i když oba autoři připouštějí, že žena je bytostí oduševnělou a v jistém smyslu i rozumnou, neospravedlňuje ji to ještě k samostatnému rozhodování, zvláště pak ne ve věcech veřejných. Ženinou doménou má být domov, což odpovídá jejímu společenskému určení i po další staletí, avšak i zde podléhá řídicímu oku muže, ani „doma“ není opomíjeno mužovo vládcovství nad ženou, která nemá žádná politická práva, pouze některá zákonná.

Platón se dále ve své Ústavě dotýká tématu rodiny, jakožto základní stavební jednotky ideálního státu, proto nesmí opomenout podat instrukce k tomu, jak by měla vypadat vzorově uspořádaná rodina, jdoucí ruku v ruce s prospěchem a rozkvětem celé společnosti. Svou pozornost zaměřuje zejména na rodinu strážců, kterou pokládá za základ státu, jelikož by měla být zodpovědná za ochranu státu a nést nejdůležitější funkci a to plození nových, schopných a nadaných jedinců. I když v autorově podání nelze hovořit o rodině v tradiční podobě, jakou máme běžně v povědomí, ale spíše o jakémsi spolku, ten by měl být dokonce ošetřen zákonem, který by stanovil spolek nejlepších mužů a žen, ti by pak spolu měli děti, jež by byly vychovávány pro co nejdokonalejší rod určenými pěstounkami, kdežto děti horších rodičů by se měly odstranit.¹⁰ Z tohoto lze chápat, že v ideálním státě dle Platóna není místo pro rodinu v klasickém slova smyslu, ale měla by se zde utvářet společenství mužů a žen, jež by vše konala společně – od výchovy dětí až po střežení ostatních občanů.

Z důvodu jakéhosi „zrovnoprávnění“ žen s muži, pouze však v ohledu, o němž jsme se nyní zmínili, musel Platón rozbít tradiční model rodiny, kdy muž s ženou spolu jako manželé vychovávají své děti. Pro jeho vizi ideálního státu hodnotí za prospěšnější existenci těchto spolků, ve kterých děti strážců nemají být vychovávány svými rodiči a nemají je ani znát. „Nuže a narozené děti jsou pokaždé přejímány od úřadů k tomu stanovených, ať již složených z mužů nebo žen nebo z obojích – vždyť bez pochyby i úřady jsou společné ženám i mužům.“¹¹

---

⁹ Tamt., s. 59 (1260a 5).

¹⁰ PLATÓN. *Ústava*, s. 204 (459d).

¹¹ Tamt., s. 204 (460b).

Problematiku vztahu mezi mužem a ženou, který by vznikl na základě citu, což bývá běžnější než Platónova vize, pro kterou bychom jen stěží hledali pochopení, ve své Ústavě vůbec nezmiňuje. Jeho vyjádření k tomuto však můžeme nalézt v dialogu *Symposion*, na základě kterého pochopíme absenci zmínky o tomto dříve opomíjeném vztahu, jelikož láska muže k ženám byla považována za daleko méně hodnotnou než láska muže k muži - a to i přesto, že řádné a spokojené manželství bylo po celou antiku pokládáno za základ spořádané obce a bylo pod ochranou nejvyšší bohyně Héry.¹²

Odlíšné pojetí morálky ve vztahu k ženám plyne z již zmíněné skutečnosti, že ženy neměly politická práva, v manželství se od nich tudíž vyžadovala věrnost a oddanost, zatímco postavení mužů bylo mnohem volnější, což se také projevovalo častější nevěrou mužů nežli žen. Manželství Řekové chápali jako společensky prospěšnou instituci, která ale nebyla prvotně založena na vzájemných citech. Nutno však podotknout, že Platón klade ideu lásky na stupnici hodnot velmi vysoko stejně jako přátelství, neboť měla člověka dovést k poznání absolutních idejí dobra.

Platónovo úsilí o naprostou jednotnost obce vzbudilo u Aristotela nesouhlasné reakce, svého učitele kritizoval za to, že zaváděním komunismu žen a dětí prosperitě a rozkvětu ideálního státu vůbec neprospěje, ba naopak: „*Nejméně péče se totiž věnuje tomu, co jest společné velmi mnoha lidem; neboť lidé se starají nejvíce o své vlastnictví, méně již o to, co je společné [...]. Každý občan tu tedy má tisíce synů, nikoli jako by to byli synové jednotlivce, nýbrž každý jest stejně synem každého, ať je to kdokoli; a tak stejně málo budou o ně pečovat.*“¹³ V tomto spatřuje neefektivnost Platónova doporučení pro nejvhodnější státní zřízení. A stejně tak, jak neprospívá obec v zajetí komunismu, nedaří se v tomto zřízení ani jejím obyvatelům, poněvadž vyzoroval, že komunismus žen a dětí ničí zvláště příbuzenskou lásku.¹⁴ A bez lásky nemůže být spokojených lidí a tudíž by byla celá jeho vize ideálního státu v nedohlednu.

Obraz ženy představený Platónem i Aristotelem se v mnohém shoduje, oba ve svých dílech ženu charakterizují jako bytost méně dokonalou než je muž a její podřízenost mužům považují za naprosto přirozenou. Každý z nich však spatřuje původ tohoto stavu jinde, radikálnější Aristotelés v přirozené nedokonalosti žen, která jim nedovoluje o čemkoliv rozhodovat, vzhledem k tomu, že nebyly vybaveny dostatečným rozumovým nadáním jako muži, nicméně ji za bytost oduševnělou a rozumnou považuje, avšak na jiné, o poznání nižší

---

¹² PLATÓN. *Symposion*, s. 23 (181 b).

¹³ ARISTOTELÉS. *Politika*, s. 66 (1261b 34).

¹⁴ Tamt., s. 67 (1262a 25).

úrovni. Kdežto u Platóna se setkáváme s názorem, že tento stav pramení zcela jednoduše z faktu, že žena je slabší stvoření nežli muž, a to jak po fyzické, tak i duševní stránce, zákonitě tudíž přísluší mužům, aby se ocitali ve vedoucích a vládnoucích funkcích.

2.2 Středověk a renesance

V následujícím období středověku se pohled na ženu nijak nezlepšil, spíše tomu bylo naopak, tato staletí se nesla v duchu kritiky ženského rodu, stále se o ní hovořilo jako o nepovedeném či nedokonalém muži, dokonce se objevovaly i spekulace o tom, zda je žena vůbec člověkem. Tato omezenost pohledu zřejmě pramenila z předsudků nesoucích se v zajetí své doby, ve které byla žena ze společenského života vyjmuta, její důležitost a nepostradatelnost jí byla připisována pouze coby pečovatelce o domov a to opět pod dohledem muže. Sociální role ženy ve společnosti vzrůstala až v důsledku hojného zakládání klášterů, jež byly zpočátku vyhrazeny pouze ženám a které se na dlouhou dobu staly středisky učenosti.

2.2.1 Žena v zajetí křesťanského světa

Tématu ženy a jejímu postavení ve společnosti stále častěji věnoval pozornost křesťanský svět, který ženu pokládal za původkyni lidských hříchů (zde je patrna přímá návaznost na Starý zákon) a tudíž byli muži v kláštorech varováni před soužitím s nimi. Asketický duch církve dokonce pokládal manželství a tělesnou lásku jenom za nutné zlo, jehož úkolem je reprodukce lidstva. Sv. Tomáš Akvinský tuto skutečnost komentoval slovy, že pohlavní styk s ženou na základě Božího příkazu není ani cizoložství, ani smilstvo.¹⁵ Sám je však zastáncem protiženského postoje, který ženu chápe pouze jako rodičku bez přiznání jakýchkoliv výsad či práv a tak se spíše soustředil na vymezení vztahu člověka k Bohu, jelikož: „*Cílem lidského života a společnosti je Bůh. Proto bylo na prvním místě třeba zaměřit člověka příkázáními Desatera k Bohu [...]*“.¹⁶

Dalším obdobně smýšlejícím středověkým autorem byl Tertullianus, když ve své čtvrté patristické čítance „Apologeticum“ uvedl, že: „*Křesťan si neplete pohlaví, ani*

---

¹⁵ AKVINSKÝ, T. *O zákonech v Teologické sumě*, s. 67.

¹⁶ Tamt., s. 113.

nesouloží s cizí ženou. [...] Křesťan plodí potomka pouze ze své manželky.¹⁷ Tedy opět ženu viděl pouze jako prostředek k zachování rodu, a k její další charakteristice mu postačil dlouhý výčet neřestí - žena dle něj zosobňuje: „nepřítelkyni přátelství, ohrožení domu, přirozené pokušení a rozkoš vedoucí do záhuby“ či dokonce „nutné zlo a podstatu zlého“.¹⁸ Přesto však manželskou čistotu zastává a měla by dle něj být nedotknutelná a nemělo by se činit tak, jak tomu bylo u Řeků či Římanů, kteří své manželky přenechávali přátelům, aby se jim z nich narodily děti.

Rozvíjení teorií o nadřazenosti a dokonalosti mužů a vině, neřestnosti a podřízenosti žen se tak stalo tématem nejen filozofických, ale i církevních disputací po několik dalších staletí. Jednu ze zásadních otázek: „Co je to člověk?“ nastínil koncem 15. století Giovanni Pico della Mirandola ve svém spisu „O důstojnosti člověka“. Pico se v tomto svém díle zamýšlí nad úlohou člověka a pokládá sám sobě otázku: Co je příčinou tak vysokého hodnocení? „[...] proč právě člověk je tím nejblazeštějším, a tedy i nejobdivuhodnějším mezi živými tvory, a jaké je postavení, které mu připadlo v uspořádání veškerenstva a které mu mohou závidět nejenom nerozumná stvoření, ale i hvězdy a myslí prodlévající nad tímto světem.“¹⁹

K objasnění této nejasnosti se Pico vrací do daleké minulosti, ke stvoření prvního člověka, kdy k němu Bůh promluvil těmito slovy: „Adame! Nepřidělil jsem ti žádné určité sídlo, žádnou tobě vlastní podobu ani žádné osobité dary – a to proto, abys získal a měl takové sídlo, takovou podobu a takové dary, jaké si podle vlastního přání a úsudku zvolíš. Přirozenost ostatních stvoření je vždy pevně určena a rozvíjí se pouze v mezích, které jsou stanoveny mnou předepsanými zákony. Ty si však budeš, aniž bys byl jakkoli omezován určovat svou přirozenost podle své vlastní svobodné vůle, do jejíž péče jsem tě svěřil. Abys mohl snáze pozorovat vše, co je na světě, postavil jsem tě do jeho středu.“²⁰ Mirandolova otázka tedy nezůstala dlouho bez odpovědi, člověk je považován za nejobdivuhodnější stvoření z vůle Boží, jenž mu přidělil výsadní postavení ve světě.

Pro nás je však nasnadě další otázka: Těšila se takovému výsadnímu postavení i žena? Z celého Mirandolova díla je patrné, že nikoliv. Žádnou zmínku o Evě, jakožto zástupkyni ženského rodu zde nenalezneme a o ženě jako o člověku odlišného pohlaví taktéž ne. Coby člověka obdařeného výsadami ve svém spise zdůrazňuje Mirandola pouze muže. Můžeme tedy dojít k závěru, že z jeho pohledu žena za důstojného člověka vůbec pokládána nebyla a

¹⁷ TERTULLIANUS. *Apologeticum*, s. 69.

¹⁸ BOCKOVÁ, G. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*, s. 12.

¹⁹ MIRANDOLA, della P. *O důstojnosti člověka*, s. 55.

²⁰ Tamt., s. 57.

tudíž nelze ani v době rané renesance mluvit o ženě, jako o bytosti obdařené mnohými výsadami.

Až pozdější doba renesanční dokázala překonat předsudky minulých staletí a pozvolna začala ženám přiznávat lidská práva, ale doposud se žena musela potýkat s přehlížením či dokonce opovržením a rolí značně podřadnou ve srovnání s muži. Následující sedmnácté a osmnácté století již pokračuje v linii, kterou načrtla renesance. Doba je poněkud lehkomyšlnější, ale emancipace ženy zdárně pokračuje.

2.3 Osvícenství

S nástupem osvícenství se pohled na postavení žen značně proměnil, jelikož osvícenství klade důraz na svobodu jednotlivce a autonomii subjektu, přichází s myšlenkou, že jak muži, tak ženy jsou rozumné bytosti a tudíž jsou si v tomto ohledu rovni. Určitá hierarchie však vládne v rodině, kde je žena podřízena muži a to z toho důvodu, že muž je pokládán za živitele rodiny, působí ve veřejné sféře, kdežto žena „pouze“ ve sféře domácí. Tato doba se do značné míry zaměřuje na vztahy mužů a žen a reflektuje uspořádání rodin. Anglický filozof, empirik John Locke nebo francouzský filozof a spisovatel Charles-Luise de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau či Denis Diderot nám postavení žen v tomto období přibližují skrze svá díla.

2.3.1 Žena dle Johna Locka

John Locke přístup k ženskému pohlaví zlehka nastiňuje ve svém díle *O výchově*, kde se již v předmluvě, kterou napsal František Singule, můžeme dočíst, že „*hlavní Lockovou zásluhou v oblasti mravní výchovy je vytvoření jejího nového pojetí, v němž překonal starou, úzce nábožensky pojatou mravnost založenou na vrozených náboženských idejích svým empirickým a senzualistickým pojetím morálky vyplývající z principů užitku a ze zájmu individua.*“²¹ Tímto spisem se však věnuje zejména důležitosti výchovy chlapců a uvozuje jej slovy: „*Největší péči však je třeba věnovat povolání gentlemana. Neboť budou-li lidé tohoto postavení výchovou správně zformováni, uvedou jednou rychle do pořádku všechno ostatní.*“²² Důležitost správné výchovy chlapců tedy klade nad výchovu dívek, jelikož v nich

---

²¹ SINGULE, F. Předmluva. In LOCKE, J. *O výchově*, s. 59.

²² LOCKE, J. *O výchově*, s. 77.

spatřuje větší přínos pro společnost a pro výchovu dívek doporučuje použít odlišných metod, neboť, jak míní, odlišnost pohlaví znamená i odlišnost v zacházení a dále podotýká, že i když jsou dcery na rozdíl od chlapců vychovávány ve větším ústraní a stydlivosti, přesto to neznamená, že by byly méně znalými či zdatnými ženami.²³

Locke výše zmíněnou větou, i když zcela minimálně, připouští, že by žena mohla býti podobně schopná jako muž, avšak vše záleží na výchově. Pro tuto tezi ve svém díle použije výstižné přirovnání: „*Nikdo se nespokojí s nevybroušenými diamanty a nenosí je, chce-li udělat dobrý dojem. Třpytí se, až když jsou vyleštěny a zasazeny. Dobré vlastnosti jsou velkým bohatstvím ducha, ale až dobrá výchova je vyzdvihne.*“²⁴ Z jeho výroků tedy může být patrné, že je schopen připustit, že pokud by se dostávalo patřičné výchovy i dívkám, mohly by získat podobné postavení ve společnosti jako muži. K tomu však ani o několik let později nedošlo, jak ve svém významném díle *Druhé pohlaví* uvádí francouzská spisovatelka a filozofka Simone de Beauvoir, veřejná či společenská autorita ženám nikdy nenáležela, iniciativa ve všech směrech připadala mužům a žena jako matka byla odsunuta na úroveň kojné, služebné.²⁵

V rámci rodiny Locke zdůrazňuje, že „*matka sdílí s otcem stejný nárok na uplatňování moci nad dětmi a doporučuje proto mluvit raději o rodičovské než otcovské moci, jak to bylo vžité v duchu názorů odvozených z bible.*“²⁶ František Singule ve své předmluvě nešetří chválou na anglického stoupence osvícenství a pokračuje: „*Pozoruhodné je, že Locke vyvozuje povinnost rodičů vychovávat děti ze stejného principu, z jakého vyvozuje celou svou koncepci státu, z přirozeného práva, a nikoliv z božího příkazu. A stejně tak významné je, že stejné postavení jako otci přisuzuje matce a tím překonává starý patriarchální přístup k rodině.*“²⁷ Locke spatřuje ženu od přirozenosti na stejné úrovni jako muže, jedná-li se o postavení v rámci rodiny, poněvadž matka sehrává v plození dětí významnou roli a tudíž považuje za nemístné, aby otec vztahoval na jejich potomky majetnické nároky, jak tomu však tradičně vždy bývalo, o čemž se více můžeme dočíst v Lockově dalším díle *Dvě pojednání o vládě*.

V předmluvě výše zmíněné knihy Jiřina Popelová popisuje charakter uspořádání společnosti: „*Stát je rozšířenou rodinou, král je otcem, poddaní jsou jeho dětmi. Adam a patriarchové vykonávali nad svými dětmi královskou moc. Přirozeným stavem, v němž kdysi*

---

²³ Tamt., s. 118.

²⁴ Tamt., s. 133.

²⁵ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 30.

²⁶ SINGULE, F. Předmluva. In LOCKE, J. *O výchově*, s. 45.

²⁷ Tamt., s. 54.

lidstvo žilo, nebyla rovnost, nýbrž patriarchální řád.²⁸ A tento patriarchální řád, jež lidé pokládali za řád z vůle boží a řídili se jím, se Locke v tomto díle snažil vyvrátit a uvést na pravou míru prapůvodní boží záměr s čímž úzce souvisí vymezení charakteru role ženy ve společnosti. Argumenty k tomuto osvětlení podává na základě polemiky se sirem Robertem Filmerem, zastáncem patriarchálního řádu, jehož nepodložené teze vyvrací na základě citací uvedených v Bibli.

Lockova slova kritiky k sirovi zní: „*Je totiž stěží uvěřitelné, že v rozpravě, kde zamýšlí vyvrátit „mylnou zásadu“ „přirozené svobody“ člověka, činí to „pouhou domněnkou“ o „Adamově autoritě“, aniž podává nějaký důkaz o této „autoritě“. Opravdu troufale praví, že „Adam měl královskou autoritu“, „absolutní panství a vládu nad životem a smrtí“, „universální monarchii“, „absolutní moc nad životem a smrtí“. Takováto tvrzení jsou u něho velmi častá, ale co je podivné, v celém jeho Patriarchovi nenacházím jedině zdání důvodu, aby zajistil tento svůj veliký základ vlády, nic, co by vypadalo jako argument, než tato slova: „Na potvrzení tohoto přirozeného práva královské moci nacházíme v desateru, že zákon, který nařizuje poslouchat krále, je vyjádřen ve slovech: Cti otce svého, jako by všechna moc byla původně u otce. A proč bych nesměl stejně dobře dodat, že v desateru zákon, který nařizuje poslouchat královny, je vyjádřen ve slovech: „Cti matku svou“, jako by všechna moc byla původně u matky? Argument jak jej uvádí sir Robert, bude platit tak dobře pro jedno jako pro druhé [...].“²⁹*

Locke dává najevo svůj nesouhlas s mužskou nadřazeností předurčenou bohem, jelikož tento Filmerův předpoklad postrádá smyslné opodstatnění, jedná se pouze o chválu a vyzdvihování mužského pohlaví nad ženským. Zpochybnitelnost výkladu sira Filmera o absolutní autoritě muže jakožto vládce lidstva spočívá v neúplných a vytržených tvrzeních postrádajících rozumné zdůvodnění. Na základě tohoto zjištění Locke shledává, že žena se nenachází v nijak znevýhodněném postavení oproti muži „[...] byť i Bůh dal Adamovi osobní panství, přece ono osobní panství nemohlo mu dáti svrchovanost. [...]. Neboť ačkoliv Eva jako pomocnice v pokušení stejně jako společnice v prohřešení byla mu poddána a tak on náhodou byl nad ní povýšen pro její větší trest, přece on také měl podíl na pádu tak jako na hříchu a byl ponížěn [...].“³⁰

Dle autorových slov Bůh Adamovi žádnou autoritu nad Evou nedal, ani mužům nad jejich ženami, prý pouze předpověděl úděl ženy tak, aby byla poddána svému manželovi,

²⁸ POPELOVÁ, J. Předmluva. In LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*, s. 11.

²⁹ LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*, s. 43.

³⁰ Tamt., s. 63.

příčemž základ tohoto uspořádání lidstva má původ v přirozenosti. A pokud připustíme, že v Adamových rukách skutečně nějaká moc nad ženou je, vymezuje ji autor pouze jako moc manželskou, ne politickou, specifikuje ji jako „*moc, již má každý manžel jako vlastník statků a půdy řídit věci osobního zájmu ve své rodině a ve všech věcech jejich společného zájmu klásti svou vůli nad vůli své ženy, ale nikoli politická moc nad životem a smrtí nad ní a mnohem méně nad kýmkoli jiným.*“³¹

Locke, jak již bylo výše uvedeno, odmítá myšlenku, podle které dal Bůh svět do rukou Adamovi a jeho potomstvu, naopak je zastáncem názoru, dle kterého země a vše, co je na ní, je dáno lidem společně na udržování a pro pohodlí jejich existence. Proti tomuto přesvědčení později uvedla argument Simone de Beauvoir, že když dvě kategorie lidí přijdou do styku, každá chce té druhé vnutit svou svrchovanost, a tak dojde k vytvoření vzájemnosti, ta je však vždy napjatá a jeden z dvojice se vždy snaží mít výsadní postavení a druhou stranu udržet v poddanství – pochopitelně chtěl muž panovat nad ženou.³² A tak se také stalo, Beauvoir vystihuje počátek společenského řádu slovy: „*Eva, která byla dána Adamovi za družku, ztratila lidský rod. Když se pohanští bozi chtějí pomstít mužům, vymyslí si ženu a Pandora, první z těchto ženských stvoření, otevře brány všemu zlu, jímž lidstvo trpí. Druhá, to je pasivita proti aktivitě, rozmanitost, která ruší jednotu, hmota v opozici proti tvaru, nepořádek, který vzdoruje řádu. Žena je tedy zasvěcena zlu.*“³³

2.3.2 Společnost a role ženy v 18. století

Vzhledem k tomu, že Bůh učinil člověka tvorem společenským, začala se utvářet společnost. První společnost, jak Locke zmiňuje, byla právě mezi mužem a ženou, ta poté dala vzniknout společnosti mezi rodiči a dětmi a dále se utvářely další nové společnosti. Locke se blíže zaměřil právě na společné soužití mezi mužem a ženou, čili manželství, které popisuje jako společenství založené na dobrovolné smlouvě mezi mužem a ženou, jehož hlavním účelem je plození. Ale ač mají tento společný zájem, avšak přece různý rozum, budou nevyhnutelně někdy mít také různou vůli. Proto je tedy nutno, aby poslední rozhodnutí bylo u někoho, a jak Locke uvádí, připadá přirozeně muži jako schopnějšímu a silnějšímu.³⁴ Tímto připouští, že jak muž, tak žena jsou obdařeni rozumem, který je však může přivést do sporu a tudíž náleží muži jakožto zdatnějšímu rozhodující slovo.

---

³¹ Tamt., s. 65.

³² BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 27.

³³ Tamt., s. 32.

³⁴ LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*, s. 176.

Zastánkyně emancipačních hnutí a autorka feministických teorií Beauvoir situaci mezi mužem a ženou zmiňovaného období zpětně vykreslovala v poněkud odlišných barvách, na rozdíl od Locka muže viděla jako absolutistického panovníka, a ten ženu, určenou jen k rození a podružným pracím, zbavil její praktické důležitosti a mystického prestiže a v této chvíli, kdy se muž utvrzoval jako subjekt a svoboda, vynořila se prý idea té Druhé. Stará řecká filozofie ukazovala, že „druhost“ je totéž, co negace, tudíž zlo a proto náboženství a zákoníky zacházeli s ženou tak nepřátelsky. V tento moment připomíná Pythagorovu citaci: „*Dobrý princip zplodil řád, světlo, muže; a princip zlý stvořil chaos, temnotu a ženy.*“³⁵ Muži dle autorky určují ženě podřízené postavení, zákonodárci ženu soustavně utlačují, protože z ní mají strach, z ambivalentních sil, jimiž byla nadána, podržuje především stránku neblahou a z posvátné se stává nečistou.³⁶ Přes to všechno muž ví, že žena je mu nezbytná k ukojení jeho tužeb, k pokračování jeho existence; musí ji zařadit do společnosti, a pokud se žena podrobuje řádu, který stanovili muži, její prvotní znečištění je jí prominuto.³⁷

Dalším ze stěžejních děl této doby, pojednávajícím o situaci a postavení žen v 18. století jsou Perské listy, jejichž autorem je představitel osvícenství Charles-Luise de Montesquieu. Autor nám skrze Perské listy přibližuje francouzskou společnost s důrazem na postavení žen uvnitř této společnosti a vytváří značný kontrast v momentě, kdy podává náhled na zcela odlišný způsob života žen v Persii. Ať už se však jedná o Francouzsku či Peršanku, připisuje ženám obecně mnohé slabosti a záporné vlastnosti. Zastává názor, že ženám činí radost, když mohou muže trápit, pozoruje mezi pohlavími značné rozdíly a tvrdí, „*že příroda uvedla ženy v závislost a zas je z ní vyvedla. Mezi oběma pohlavími rodil se nesvár, protože jejich práva byla vzájemná.*“³⁸

Vyjadřuje své pobouření nad svobodou pařížských žen, tento způsob života považuje za hrubou necudnost a pokles ženského pohlaví. Dále evropským ženám vytýká nadměrnou péči, kterou věnují své osobě, hodnotí ji jako poskvěru jejich ctnosti. Ve svém nazírání na ženy se autor okrajově zmiňuje i o mužích. Porovnává jejich názory týkající se svobody žen, zatímco Evropané považují za nešlechtné, aby ženám odňali svobodu, když je milují, Asiatům připadá nízké zřící se nadvlády nad ženami, kterou jim dala příroda. Avšak otázka, zda přirozený zákon podrobuje ženy mužům, je sporná – autor zde cituje filozofa, jehož jméno však neuvádí, ten mu měl prozradit, že příroda nikdy takovýto zákon neuložila a že nadvláda mužů nad ženami je opravdová tyranie, která pramení ze skutečnosti, že ženy jsou

³⁵ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 31.

³⁶ Tamt., s. 31.

³⁷ Tamt., s. 32.

³⁸ MONTESQUIEU, Ch. L. *Perské listy*, s. 71.

mírnější a tudíž i lidštější a rozumnější, ale i přes tyto výhody, jež mají ženy nad muži, jsou o prvenství připraveny a muži mají nad ženami tyranskou moc.³⁹

Montesquieu stejně jako John Locke, jsou v otázce mužské nadřazenosti obezřetní, dle nich jsou i ženy od přírody obdařeny mnohými ctnostmi, přesto se však ve srovnání s muži ocitají v nevýhodném společenském postavení, pro což ani jeden nenachází rozumné zdůvodnění. Locke pouze podotýká, že muž je od přírody fyzicky zdatnější, v čemž může být původ jeho nadřazenosti nad ženou, jejíž hodnocení je však u Locka poměrně vysoké. Naproti tomu francouzský myslitel Montesquieu vyjádřil nad ženami spoustu nedostatků, což ovšem může pramenit z nastavených kulturních norem, od nichž se naopak Locke snažil odhlédnout, avšak pro Montesquieho představovaly pomyslné měřítko, na základě kterého hodnotil tehdejší společenské uspořádání.

Diderot charakterizuje roli ženy v tehdejší společnosti ve svém románu Jeptiška na příběhu dívky, jež se musí podřizovat požadavkům svého okolí, bez ohledu na vlastní tužby a představy o svém životě. Tímto dílem usiluje mimo jiné o vysvobození ženy z postavení, do něhož ji uvrhla středověká společnost a zároveň odhaluje pokrytectví katolické církve a nelidskost jejich institucí, jelikož se nemůže spokojit s náboženským výkladem světa, tehdejší oficiální filozofií, o níž se opírá moc šlechty a církve, jak v doslovu k této knize zdůvodňuje Diderotovy snahy Josef Pospíšil.⁴⁰ Svůj boj za osvobození ženy z pout středověku odůvodňuje tvrzením, že svoboda je dar od boha a má se jí těšit každý jednotlivec, který se těší rozumu, což se vztahuje i na ženy. Postavení ženy charakterizuje v Encyklopedii slovy: „Zbožnost je její jediná a poslední útěcha. Krutost občanských zákonů se téměř ve všech oblastech spojila proti ženě s krutostí přírody. Zacházelo se s nimi jako s blbečky...“⁴¹

2.3.3 Schopnosti a nerovnosti

Jean-Jacques Rousseau věnuje ženě kapitolu ve svém díle Emil čili O vychování, kde se soustředí na popis jejich odlišností od muže, které z ní však nečiní nedokonalého muže, jak se mnozí, dle autora mylně, domnívali. Rousseau tvrdí, že „ve všem, co nesouvisí těsně s pohlavím, jest žena totéž, co muž; má tytéž ústroje, tytéž potřeby, tytéž schopnosti; stroj jest sestaven stejně, jeho součástky jsou tytéž, chod jednoho i druhého je stejný, zevnějšek je podobný; a nechtě je pozorujeme s kteréhokoliv hlediska, liší se od sebe jen tím, že u jednoho

---

³⁹ Tamt., s. 111.

⁴⁰ DIDEROT, D. *Jeptiška*, s. 229.

⁴¹ Tamt., s. 230.

vyskýtá se něco větší měrou než u druhého.“⁴² První rozdíl mezi pohlavími spatřuje autor v odlišném způsobu přispívání k společnému účelu, jelikož jeden z celku představuje činný a silný článek, zatímco druhý trpný a slabý.⁴³ Žena je pochopitelně považována za ten druhý dílek z celku a v důsledku plynoucího z rozdílnosti pohlaví si žena a muž nejsou vůbec rovni.

*„Silnější jest zdánlivě pánem, ve skutečnosti poddaným slabšího. A to ne z nějaké lehkovážné dvornosti ani z nějaké pyšné velkomyslnosti ochráncovy, ale dle neměnného zákona přírody, která dává ženě snadněji vzbuzovati žádost než muži ukájeti je, a tak působí, že on závisí, i když je pánem jejím, na libovůli její, a nutí ho, aby i on snažil se zalíbiti se ženě, chce-li, aby uznala jeho větší sílu.“*⁴⁴ Rousseau tedy poukazuje na skutečnost, že v jistém smyslu vládne žena muži, ne však z vůle muže samotného, nýbrž z vůle přírody. K výše zmíněnému tématu, by mohla Beauvoir poznamenat: *„Žena je zaslíbena Přírodě plodností svého života, ale cítí, že je také prostoupena duchem, který ji oživuje, svou duší. A poněvadž zůstává neuspokojen a cítí stejně, jako když byla dívkou, svou neúplnost, nedokončenost, bude se také její duše toulat po cestách neurčitě rozběhlých k obzorům bez hranic.“*⁴⁵

Stejně tak tomu je v otázce nerovnosti pohlaví, jelikož výhodnější pozice je nastavena ve prospěch mužů; zde opět příroda uložila ženě úkol péče o děti, tudíž vzájemné povinnosti obou pohlaví nejsou a nemohou být stejné, míní autor; což je však v rozporu s Platónem, který pro ženy požadoval stejnou práci jako pro muže.⁴⁶ Rousseau dále podotýká, že *„jakmile jest jednou dokázáno, že muž a žena nejsou a nemají býti stejného ustrojení, ani co do povahy duševní, ani tělesné, následuje z toho, že nemají míti stejnou výchovu. Řídíce se určením přírodním, mají jednati ve shodě, ale nemají dělati totéž; cíl prací jest společný, ale práce jsou různé, a proto také náklonosti, jež je řídí“*.⁴⁷

Schopnosti mezi pohlavím nejsou, dle autora, rozděleny rovným dílem, ale za zásadní považuje, že se vyvažují, čímž naznačuje, že muž a žena jsou stvořeni pro sebe navzájem, i když opět s připomínkou, že ona závislost není stejná, žena na muži prý závisí mnohem silněji.⁴⁸ Na tento přírodou nastavený řád si však ženy často stěžují a odmítají, že by byly muži podmaněny, natož, že by byly méně schopné než muži. Rousseau si na jejich

---

⁴² ROUSSEAU, J. J., *Emil čili O výchování II. díl*, s. 218.

⁴³ Tamt., s. 219.

⁴⁴ Tamt., s. 221.

⁴⁵ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 344.

⁴⁶ ROUSSEAU, J. J., *Emil čili O výchování II. díl*, s. 223.

⁴⁷ Tamt., s. 226.

⁴⁸ Tamt., s. 227-8.

připomínky dovoluje výstižnou poznámku: „*Svět je kniha žen; čtou-li v ní špatně, jest to jejich chyba [...]*.“⁴⁹

2.4 Iracionalismus

Tato doba přichází jako reakce na předchozí osvícenský racionalismus. Významnými díly zabývajícími se právě otázkou žen tohoto období jsou *Mimo dobro a zlo* německého filozofa Friedricha Nietzscheho, ve kterém nám přibližuje svůj vyhraněný názor na ženy a rozdíl mezi ženami a muži či Kierkegaardův *Svůdcův deník*, popisující vzájemné vztahy mužů a žen a hodnotu, kterou představují ženy pro muže.

2.4.1 Funkce ženy ve století devatenáctém

Skutečnost, že jsou mezi sebou muži a ženy v neustálém sporu, odůvodňuje Nietzsche poznatkem, že tytéž afekty jsou u nich odlišné tempem, tudíž si tyto dva jedinci nemohou nikdy rozumět.⁵⁰ Výrazným argumentem na zmíněnou rozdílnost mezi pohlavími jsou u autora mnohé kritiky na ženské pohlaví, kupříkladu se domnívá, že žena není schopna plnit ani roli kuchařky a tvrdí: „*Kdyby byla žena myslící bytostí, musela by přece, jsouc po celá tisíciletí kuchařkou, přijít na ty nejdůležitější fyziologické skutečnosti, ba přímo ovládnout léčitelství! Kvůli špatným kuchařkám – kvůli naprostému nedostatku rozumu v kuchyni byl vývoj člověka nejdéle pozdržen, nejhůře poškozen [...]*.“⁵¹ Faktem však zůstává, že muži a ženy mají odlišné „poslání“, tudíž je na místě, že nemohou působit a vynikat ve stejných oborech.

Kierkegaard se poměrně podrobně zaměřil na rozdílnost vývoje mezi pohlavím. Ta dle jeho názoru spočívá v tom, že děvče se nevyvíjí stejně jako chlapec, děvče se rodí rovnou do dospělosti, kdežto chlapec ke svému vývoji potřebuje dlouhý čas, přičemž dívka se rodí dvakrát a v momentě, kdy se vdává, se přestane rodit a zrodí se.⁵² Autor spatřuje mezi mužem a ženou řadu rozdílů, o ženě hovoří jako o substanci, o muži jako o reflexi, ale ženu nebere jako bytost stojící jednoznačně pod úrovní muže, tvrdí, že v nějakém případě sice muž je více než žena, ale v jiném zase mnohem méně.⁵³ Dále poukazuje na to, že muž a žena se mohou

---

⁴⁹ Tamt., s. 262.

⁵⁰ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo: Předehra k filosofii budoucnosti*, s. 70.

⁵¹ Tamt., s. 139.

⁵² KIERKEGAARD, S. *Svůdcův deník*, s. 41.

⁵³ Tamt., s. 159.

navzájem doplňovat, jelikož odlišnost pohlaví značí i odlišnost vnímání nejrůznějších podnětů.

Nietzsche prezentuje svůj názor na věc mnohem radikálnějším způsobem než je tomu u Kierkegaarda, veškeré snahy žen o prosazení se rezolutně odsuzuje: „*Žena se chce stát samostatnou: a navíc začíná poučovat muže o „ženě o sobě“ – to patří k nejhorším stránkám postupujícího obecného zošklivení Evropy. Neboť co všechno musí tyto nešikovné pokusy ženské vědeckosti a sebe-odhalování vynést na světlo! Žena má tolik důvodů k studu; v ženě je skryto tolik pedantství, povrchnosti, školometství, malicherné vypínavosti, malicherné zvěle a neskromnosti [...].*“⁵⁴ Nietzsche považuje již pouhou skutečnost řešení problému „muž - žena“ za naprostou pošetilost, jelikož vztah mezi nimi vidí jako neustálý boj dvou nesmiřitelných protikladů. Naopak se ztotožňuje s myšlenkou ženy jako majetku, uzamčeného vlastnictví muže s posláním sloužit mu a v emancipaci ženy spatřuje oslabení nejženštějších instinktů a naprosté „hlupství“.

Nietzscheho doba a zejména Nietzsche sám pokládali ženu za společensky méněcennou. Charakterizuje ženy jako bytosti, které postrádají smysl pro logiku, objektivitu, vědu a politiku, proto je toho názoru, že by bylo nebezpečné, aby se nějakou z těchto disciplín zabývaly.⁵⁵ Ale i přes tyto výše zmíněné Nietzscheho postoje vůči ženám, se u něho setkáváme se zvláštní ambivalencí v pojetí ženy: „*intelektuální jinakost (často artikulovaná mužem jako její slabost) není čímsi a priori negativním, nýbrž specifickou jedinečností ženského živlu*“.⁵⁶ Avšak Nietzsche zůstává zařazen mezi „opovrhovatele“ ženského pohlaví, kteří připisují ženě pouze jedinou roli, ve které je nepostradatelná pro společnost a tou je role reprodukční spjatá s péčí o potomstvo, v tomto aspektu, přiznává, ji žádný muž nemůže nahradit. Ve veškerých snahách o kultivaci „slabého pohlaví“ vidí vždy jen cestu k jejímu oslabení a vytvoření obrazu, podle kterého by se měla žena chovat, z toho důvodu varuje před emancipací žen a otázku feminismu interpretuje jako nebezpečnou pro ženu i muže, jelikož v něm spatřuje odcizení ženské přirozenosti.⁵⁷

Kierkegaard přistupuje k popisu charakteru ženy z poněkud odlišného úhlu a rozhodně ne tak ostrého s jakým jsme se setkali u Nietzscheho. Ve svém díle Svůdcův deník popisuje umění manipulace a ovládání ženského pokolení mužským. Mimo to se u Kierkegaarda setkáváme s konstruktem ženy jako „objektem touhy muže“, „dokonalostí v nedokonalosti“,

⁵⁴ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo: Předehra k filosofii budoucnosti*, s. 137.

⁵⁵ ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 422.

⁵⁶ Tamt., s. 424.

⁵⁷ Tamt., s. 424.

jeho přírodou, snem, představou. Tento dánský myslitel tedy neredukuje „funkci“ ženy pouze na „udržovatelku rodu“, ale připisuje jí i poslání múzy a inspirátorky pro úvahy mužů, jelikož žena pro ně představuje velkou neznámou, o které mohou filozofovat a díky níž mohou dosahovat estetických požitků.

Ve své knize nám představuje prototyp muže, který kráčí životem naplněným zážitky, jež si patřičně vychutnává, charakterizuje ho jako poeticky založeného, toužícího po hlubokém prožitku každého okamžiku. Tyto muž uskutečňuje skrze navázání vztahů s ženami, které považuje za ten nejzajímavější objekt. Dle autorových slov navazuje vztah „estetický“, jelikož po něm muž netouží z důvodu pocitu lásky k ženě, nýbrž proto, že chce ze svého života a z každého jeho okamžiku vytěžit co možná největší počet zážitků. Podstatu takového vztahu spatřuje v nutnosti zneutralizovat její ženskost, aby nebyla schopna žít sama za sebe, ale oddala se muži a stala se na něm závislá. Svůj záměr však svůdce provádí takovým způsobem, aby vše působilo dojmem rovnosti mezi nimi, a svou touhu po více ženách obhajuje slovy: *„Milovat jednu je málo, milovat všechny je povrchnost. Ale znát sám sebe a milovat jich tolik, kolik je možné, a pojmout do svého nitra všechny tajuplné síly lásky tak, že každá z nich si přijde na své, zatímco vědomím obsáhneme celek – to je požitek, tomu se říká žít.“*⁵⁸

Kierkegaard je přesvědčen o tom, že muž je vždy reflexí a žena substancí, čímž poukazuje na to, že je předurčena být podřízenou muži, je „bytím pro druhé“ a až díky muži se stává určitou. V tomto konkrétním případě se žena díky muži stává i svobodnou, i když tomu ve skutečnosti tak není, je to pouze zdání svobody, jelikož svoboda by dle názoru Kierkegaardova učinila dívku krásnou a ochránila by ji před tím, aby byla zajímavou. O podřízenosti žen má autor zcela jasno: *„Toto předurčení má společné s veškerou přírodou, především se vším ženským v ní. Celá příroda je určena pro druhé, ne ve smyslu teologickém [...], ale že příroda jako celek je určena druhému – je určena duchu. Jako bytí pro druhé je žena poznamenána čistým panenstvím. Panenství je totiž bytím, a to, pokud je bytím o sobě, je vlastně abstrakcí a zjevuje se jen druhému.“*⁵⁹

---

⁵⁸ KIERKEGAARD, S. *Svůdcův deník*, s. 76.

⁵⁹ Tamt., s. 158.

3 Pohlavní diferenciacie sociálních rolí

Mínění o ženách v období 17., 18. a 19. století vycházelo zejména z předpokladu, že dívky nepotřebují vzdělání, to je prý činí marnivými a přepjatými, plně dostačující je, když žena rozumí domácnosti a neklade příliš velký odpor svému muži.⁶⁰ Nastavený společenský stereotyp byl v tomto období značně zakořeněn a jeho změna přicházela pozvolna. Smysl bytí žen byl spatřován v péči o domácnost, mateřství a výchově potomstva. Obraz ženy byl tedy veskrze definován manželstvím a mateřstvím a každé zapojení žen do politiky či kultury budilo pohoršení. Navzdory všem těmto překážkám se od konce 18. století prosazoval požadavek na všeobecnou školní povinnost i pro dívky, což zapříčinilo pozvolnou změnu v postavení žen ve společnosti.⁶¹ Slovy Simone de Beauvoir bychom časové rozmezí od počátku 15. až do 19. století mohli charakterizovat jako dobu, v níž zákonný status ženy zůstal téměř beze změn; ale v privilegovaných třídách se její konkrétní životní podmínky vyvíjely.⁶²

3.1 Převaha mužů a znehodnocení ženy

Ve skutečnosti byly možnosti pro ženy velmi nerovné, jelikož jim vzdělání bylo málo dostupné, přesto se jim v 17. století podařilo vyniknout v intelektuální oblasti a ve století 18. svoboda a nezávislost ženy ještě vzrůstala. „*Vývoj životních podmínek ženy vysvětluje právě spojení dvou činitelů: účast na výrobě a osvobození od zotročení rozením. Jak to předvídal Engels, musilo se změnit sociální a politické zařazení ženy.*“⁶³ Zásadní událost, od níž se očekával určitý posun, přišla, očekávání se však nenaplnilo. Byla to Revoluce, která měla osud ženy změnit, ale nestalo se tak, tato buržoazní revoluce se totiž chovala uctivě k buržoazním hodnotám a institucím a vedli ji téměř výlučně muži. Situace se záhy ještě více změnila a jak autorka uvádí, počátkem 19. století byla žena vykořisťována hanebněji než pracující druhého pohlaví. Prací si sice žena dobyla důstojnosti lidské bytosti, avšak bylo to vítězství neobyčejně tvrdé a zdlouhavé.⁶⁴

K tomuto období se ve své knize *Feministická filosofie* vyjadřuje Herta Nagl-Docekal takto: „[...] zhruba od poloviny 18. století se začal prosazovat obraz ideálního páru („pravý muž“ a „pravá žena“), který každému pohlaví přiřkl jiné sociální úkoly, přičemž pro muže

⁶⁰ ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, s. 418.

⁶¹ Tamt., s. 419.

⁶² BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 46.

⁶³ Tamt., s. 57.

⁶⁴ Tamt., s. 52.

vyhradil veřejnou a pro ženy domácí sféru jako oblast jejich působnosti. Nelze pochybovat o tom, že tato koncepce dodnes neztratila svůj normativní význam.“⁶⁵ „Jisté je“, uzavírá myšlenku Beauvoir, „že je dnes pro ženu velmi těžké zaujmout postavení svébytného jedince a naplňovat přitom svůj ženský úděl; zde je pramen těch neobratností a nesnází, které způsobují to, že se o ženách mluví jako o „ztraceném pohlaví“.“⁶⁶

Otázku dějinného vývoje z hlediska postavení mužů a žen mapuje také přední český filozof 20. století, Milan Machovec. Věnuje se popisu naší civilizace, kterou hodnotí jako výrazně mužskou, jelikož se její vývoj ubíral cestou směřující k „techné“, k oblasti věcí a nástrojů, a proto muži ve společnosti našli daleko lepší uplatnění, byl pro ně vytvořen větší prostor, a stopy tohoto prapočátku utváření naší civilizace jsou patrné dodnes. Muži mají ve společnosti rozhodující postavení, co se týče společensko-výrobní činnosti, kulturní tvorby, aktivity a moci politické atd. a na základě tohoto muži neustále reflektují situaci své nadřazenosti a ženské druhořadosti jako cosi domněle „přirozeného“.⁶⁷ Beauvoir uvádí shodné tvrzení, že celé dějiny žen „dělali“ muži; vytvářeli hodnoty, morálku, náboženství a ženy jim toto panství nikdy neupíraly, muži zkrátka měli vždycky osud ženy ve svých rukou.⁶⁸

Machovec ve své knize osvětluje původ takto fungující společnosti, která dle něj přišla s principem „techné“, dělbu práce a etablizací patriarchy. Vysvětluje, že muž v prvotní společnosti zastával roli ochránce rodu a byl spíše na okraji biotopu, vykonával druhotné úkony, avšak se mu podařilo prohlásit tento původně pomocný svět za jediné plnohodnotně lidský a vytvořit si tak pro sebe kompetentní sféru moci, zatímco prapůvodní centrum – svět ženy a rodiny - prohlásil za cosi méněcenného a žena se tak rázem stala „pouhou“ udržovatelkou rodu.⁶⁹ „Mužská civilizace“ – již proto, že stála na této geniální lži a podvodu, na záměně prostředku a cíle – nikdy nemohla vytvořit opravdu účinně fungující všelidskou morálku a povždy se zmítala mezi tou či onou jednostranností a sebeklamem mužů subjektivně nejpoctivějších.“⁷⁰ Tímto dle autora byla navozena cesta přinášející tragickou redukci lidství na „mužství“ a samozřejmě to znamenalo i znehodnocení lidského rodu samotného.

„Obě pohlaví si nikdy nerozdělila svět rovným dílem. A i dnes, třebaže se její postavení vyvíjí, je žena v těžké nevýhodě. Skoro v žádné zemi není její zákonné postavení

⁶⁵ NAGL-DOCEKAL, H. *Feministická filosofie*, s. 33.

⁶⁶ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 142.

⁶⁷ MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 88.

⁶⁸ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 59.

⁶⁹ MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 283.

⁷⁰ Tamt., s. 283.

stejně jako postavení muže a často ji zákony značně poškozují. [...] I když je všechno zdánlivě stejné, muži mají vždycky výhodnější postavení, vyšší mzdy a více nadějí na úspěch než jejich nedávné konkurentky. V průmyslu, v politice, atd. obsazují mnohem více míst, a to místa nejdůležitější. [...] Přítomnost zahrnuje minulost a v minulosti dělali dějiny muži. V době, kdy se ženy začínají účastnit vytváření světa, patří svět mužům.“⁷¹ Takto popisuje skutečnost o uspořádání současné společnosti Beauvoir a dodává, že muži i přes vědomí toho, jak je společenský systém nastaven, tvrdí, že ženy jsou jim rovny, takže nemají o čem bojovat, ale zároveň si protiřečí tvrzením, že se ženy nemohou muži vyrovnat.⁷²

Machovec na dobu současnou a budoucí podává podobný náhled, dle něj se ve 20. století začíná ukazovat, že mužské povyšování se nad ženy může být jedním ze základů totální katastrofy celé naší civilizace: „to, že ráz dějin určily jednostranné „mužské“ postoje a hodnoty, je jedním z hlavních důvodů, proč naše civilizace ukazuje tragickou neschopnost postavit se s plnou mravní pevností vůči zejícím závratným nebezpečím“. ⁷³ Převaha mužů a znehodnocení ženy vzniklo z řady komplexně působících příčin, některými z nich jsou příčiny povahy historické. Podstatný vliv na tento stav měl i již zmíněný rozmach „techné“, ale také rozdíly sexuálního chování u obou pohlaví, kdy muži mají menší vázanost v úkonu rozmnožovacím a v úkonu výchovy než ženy, což je určitým způsobem zvýhodňuje, muž se zaměřuje spíše na budování svého postavení, kdežto žena na péči o rod a jeho zachování.

3.2 Vítězství mužského rodu nad ženským

Nevyrovnaného stavu postavení odlišných pohlaví se dotýká i Beauvoir, když tvrdí, že „posláním muže je čin. Musí vyrábět, bojovat, tvořit, postupovat kupředu, překonávat se a mířit k totalitě vesmíru a k nekonečnu budoucnosti. Tradiční manželství však nepřizvalo ženu, aby se na této transcendenci podílela. Omezilo ji na imanenci. Nemůže tedy svému konání určit jiný cíl než budovat vyvážený život, [...], má budovat štěstí.“⁷⁴ V takto nastaveném systému však autorka spatřuje totální tragédii pro ženy a veškeré jejich neštěstí, jelikož na jednu stranu z řízení domácnosti čerpají své společenské ospravedlnění, avšak tato činnost je nemůže odtrhnout od imanence a nemůže jim poskytnout potvrzení vlastní osobnosti.⁷⁵

⁷¹ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 15.

⁷² Tamt., s. 21.

⁷³ MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 89.

⁷⁴ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 259.

⁷⁵ Tamt., s. 262.

Takovýmto stylem života dle autorčina názoru žena nic nevytváří, nýbrž pouze zvěčňuje přítomnost.

O tématu rozdílnosti sociálních rolí dále hovoří Beauvoir takto: „*Někdy se „ženský svět“ staví jako protiklad proti mužskému vesmíru, ale musíme znovu zdůraznit, že ženy nikdy nevytvořily samostatnou a uzavřenou společnost; jsou zapojeny do pospolitosti řízené muži, v níž zaujímají podřízené místo; [...] patří do mužského světa a zároveň do sféry, v níž tento svět je popírán.*“⁷⁶ Žena dle ní uznává, že svět ve svém souhrnu je mužský; muži jej vytvořili a řídí a ještě dnes jej ovládají; sama se necítí za něj odpovědná.⁷⁷ Slovy autorky je pro ženy charakteristická rezignace a odevzdanost, milejší je jim kompromis a vyjednávání než revoluce; v osvobození nevěří zejména proto, že nikdy nezkusily moc a sílu svobody.⁷⁸ „*V jistém smyslu je celá její existence očekáváním, protože je uzavřena v temnotách imanence a nahodilosti a protože její ospravedlnění je vždycky v rukou druhého [...].*“⁷⁹

Tendence mužů být u moci se však nepřipisuje pasivitě žen, jelikož ty jsou od přírody aktivní, ale jejich aktivita je poněkud jiného rázu než u mužů, soustředí se na odlišné aspekty života, jejich prioritou je zejména, již zmíněné, udržení rodu, na což muži skoro vůbec nehledí. V tomto rozštěpení lidství Machovec shledává zkázu civilizace, považuje za nelogické, aby jedna polovina společnosti žila „udržováním rodu“ vzdálena racionálně a z druhé poloviny se naopak vytvořila intelektuální mužská „elita“, žijící racionitou, tvořivostí, dějinami a s menší odpovědností za udržování rodu.⁸⁰ Jako východisko z této neperspektivní budoucnosti označuje radikální rehabilitaci „ženského prvku lidství“, díky které by měl lidský rod přetrvat.

Beauvoir závěrem své knihy shrnuje, že pokusy srovnávat postavení muže a ženy, toho, zda jsou si rovni, jsou pokusy marné a to z jednoho prostého důvodu, radikálně se liší - postavení muže je nekonečně výhodnější, jelikož muž má více konkrétních možností promítat do světa svou svobodu a tímto vyniká svou realizací nad realizací žen. Muže a ženu dle jejího názoru lze konfrontovat z pozice využití svobody, která je jim dána; ale vzhledem k tomu, že u ženy se v poměru ke svobodě jedná o pouhou prázdnou abstrakci, může ji žena vzít za svou pouze tehdy, když se vzbouří a odmítne tak své meze; tímto způsobem si prý ženy otevírají cesty do budoucna.⁸¹

---

⁷⁶ Tamt., s. 320.

⁷⁷ Tamt., s. 321.

⁷⁸ Tamt., s. 326.

⁷⁹ Tamt., s. 334.

⁸⁰ MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 48.

⁸¹ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 352.

K tématu difference mezi mužem a ženou Machovec ještě podotýká, že „*když se před půl druhým stoletím první socialisté (včetně Marxe) domnívali, že veškerý rozdíl mezi mužem a ženou tkví v oblasti sociální a politické, byl to omyl – tehdy však omluvitelný. Ale když totéž opakuje ještě v polovině 20. století Simone de Beauvoir, je to už nesmyslný anachronismus, neboť ona už mohla a měla znát alespoň Freuda*“.⁸² Tím chce autor upozornit na skutečnost, že nadvláda mužů nad ženami nevznikla až z oblasti práce, dle jeho mínění tento zlom nastal již v předlidské fázi evoluce, kdy muži hloupě zneužili „*jistých sklonů ženského chování (nejen sexuálního)*“.⁸³ Nicméně dodává, že příčina podřadné role žen netkví jen v mužích a jejich samčí arogantnosti, ale také v přírodním chování žen, jež tomuto „*ujařmení*“ napomáhá a tudíž uspořádání naší společnosti nepovažuje za dané od přírody, ale přisuzuje ho postupnému vývoji a osvojení si určitých společenských rolí, v nichž zvítězil mužský rod nad ženským.

3.3 Charakter pohlavního uspořádání

Skutečnost, že se ženy ocitli v nerovnocenném postavení vůči mužům, pramení již z danosti, jak Machovec podotýká, že i u primitivních živočichů je patrný prvek „*zmocnění se*“ ze strany samců a prvek „*poddání se*“ za strany samic. „*Není „chybou“ ani projevem nějaké démonické zvůle, že muž se v jistých situacích a úkonech chová jako násilník, jako pudem posedlý „pán světa“ - tak jako není chybou, že žena se v jistém smyslu „poddává“, resp. vzdává.*“⁸⁴ Toto téma zmiňuje i Beauvoir, když vysvětluje, že pohlavní akt ženu uvádí do závislosti na muži a na rodu - shodně s Machovcem - popisuje muže jako toho, kdo má účinnou roli a ženu naopak jako tu, která se poddává a podstupuje jeho objetí.⁸⁵ Patriarchální civilizace tedy zasvětila ženu cudnosti a počestnosti, svázala ji manželstvím, kdežto muži, jako svrchovanému pánovi, se více nebo méně otevřeně přiznává právo ukojovat sexuální touhy.⁸⁶

Proti rovnocennosti žen bývá často uváděno, že jejich sexuální a mateřský úkol je odvádí jiným směrem než k dějinné aktivitě. Je tomu tak zejména proto, že mateřská role je po kvalitativní stránce naprosto jiná než role otcovská a prolíná se do celého života žen

---

⁸² MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 285.

⁸³ Tamt. s. 285.

⁸⁴ Tamt., s. 40.

⁸⁵ BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*, s. 191.

⁸⁶ Tamt., s. 192.

mnohem větší měrou.⁸⁷ „Na ženu klade mateřská role již v ohledu časovém i co do nutného vynaložení energie fyzické i psychické nepoměrně větší nárok než otcovská role na muže, žena je proto „od přírody“ (nikoliv tedy až od vzniku dělby práce, třídního boje a patriarchy) mnohem více vázána k úkonům přírodním.“⁸⁸ Nutno tedy konstatovat, že pro ženy je daleko obtížnější podílet se smysluplně na dějnotvorných úkolech, ne však jejich vinou, ale ani vinou mužů, „nýbrž prostou skutečností, že samčí a samičí princip jsou přírodě poplatny značně jinak“.⁸⁹

O charakteru panujícího pohlavního uspořádání se ve své knize zmiňuje také Herta Nagl-Docekal: „[...] dvojnásobnost pojmů „žena“ a „muž“ pocházejí z toho, že rozlišování mezi ženskými a mužskými těly je spojováno se sociálními normami. [...]. Ti, kdo prosazují pohlavní diferenciaci sociálních rolí, ctností atd., vycházejí – i když se tak neděje v explicitní podobě – z toho, že společenskou strukturu lze ospravedlňovat odkazem na „přírodu“.“⁹⁰ Jestliže však, jak se Nagl-Docekal domnívá, není „řád pohlaví“ dán od přírody, nýbrž je úkolem svobody, je třeba ho konfrontovat s normami směřovacími pro kontext lidského jednání, zejména s principy morálky a spravedlnosti, a nelze jej odůvodňovat s odkazem na přírodu.⁹¹

Z výše zmíněných důvodů se autorka táže, „proč právě téma vztahů mezi pohlavími vždy znovu dávalo a stále dává podnět k naturalistické argumentaci“.⁹² A odpověď je nasnadě: „[...] při vytváření vztahů mezi pohlavími [...] jde o to, že z přírodních daností se stává téma svobody“, přičemž pojem „svobody“ Nagl-Docekal chápe jako „možnost zaujmout k určitým situacím své stanovisko různými způsoby“.⁹³ Tudíž původcem vztahu mezi mužem a ženou nejsou přírodní danosti, nýbrž je výsledkem svobodného utváření obou pohlaví. V tuto chvíli se nabízí další otázka a to o vztahu mezi pohlavími – Nagl-Docekal nejdříve vysvětluje, že pojem „pohlaví“ sloužil k oddělení tělesných rozdílů všech organismů, avšak upozorňuje, že „tělesné znaky, které jsou mi dány, mě nedeterminují k jedinému možnému způsobu života“.⁹⁴

Skutečnost, že pojem „pohlaví“ se nejprve vztahuje na biologické rozdíly, svádí, dle autorčina mínění, zjevně stále znovu k chybnému závěru, že i utváření soužití žen a mužů, a

---

⁸⁷ MACHOVEC, M, *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 287.

⁸⁸ Tamt., s. 287.

⁸⁹ Tamt., s. 288.

⁹⁰ NAGL-DOCEKAL, H. *Feministická filosofie*, s. 32.

⁹¹ Tamt., s. 43.

⁹² Tamt., s. 44.

⁹³ Tamt., s. 44.

⁹⁴ Tamt., s. 45.

zejména jejich sexuálních vztahů, je určeno nebo přinejmenším normováno přírodou. Nagl-Docekal proto opět připomíná, že pohlavní život lidí není determinován přírodou, ale naopak je vyžadováno, aby byl utvářen v jednání.⁹⁵ „[...] lidské sexuální vztahy lze všeobecně označit jako „*contra naturam*“, neboť vztahy vždy – ať už mají jakoukoli formu – spočívají na tom, že přírodní danosti se staly tématem jednání.“⁹⁶

4 Teorie spravedlnosti

Otázkou společenského uspořádání se zaměřením zejména na postavení ženy ve společnosti 20. století se zabývá Susan Moller Okinová ve svém příspěvku zařazeném ve sborníku Jánose Kise *Současná politická filosofie*. V tomto textu nazvaném *Spravedlnost a rod* Okinová rozebírá teorie spravedlnosti, jejichž ústřední problém představuje otázka, z jakého důvodu je s osobami zacházeno rozdílně a hlavně jaké získané vlastnosti či pozice ve společnosti opravňují společenské instituce, zákony a zvyky k rozdílnosti v přístupu k jednotlivým osobám.⁹⁷

4.1 Systém rodu

Jelikož by se zdálo, „že rozdělení lidstva na dvě pohlaví poskytuje zřejmý předmět takových zkoumání. Žijeme ve společnosti, v jejíž minulosti byly vrozené rysy pohlaví chápány jako jedna z nejjasnějších legitimací odlišných formálních i neformálních práv a omezení.“⁹⁸ Jako nejzásadnější faktor ovlivňující hluboce zakořeněnou společenskou institucionalizaci pohlavní diference označuje pohlavím určenou dělbu práce v rodině, neboli „systém rodu“, který dle autorky stále prostupuje naší společností.

Tento systém rodu je však podle autorky velkou tradicí západního politického myšlení zkoumán pouze zřídka a představiteli feminismu často kritizován. Světlou výjimku však představuje John Stuart Mill, anglický filozof a zastánce emancipace, který byl toho názoru, že pohlavní příslušnost by neměla ve společnosti hrát rozhodující roli. Avšak fenomén zohledňování příslušnosti k pohlaví má na svědomí již Aristotelés, který ve své teorii spravedlnosti odkázal

---

⁹⁵ Tamt., s. 56.

⁹⁶ Tamt. s. 56-7.

⁹⁷ OKINOVÁ, S. M. *Spravedlnost a rod*. In KIS, J. *Současná politická filosofie. Sborník textů anglosaským autorům 20. století*, s. 391.

⁹⁸ Tamt., s. 391.

ženy do sféry „spravedlnosti domácnosti“, „jejíž účastníci z principu nejsou rovni se svobodnými muži, podílejícími se na politické spravedlnosti, nýbrž jsou jejich podřízenými, jejichž přirozenou funkcí je sloužit těm, kteří jsou plnější lidmi“.⁹⁹

Aplikace principů spravedlnosti na vztahy mezi pohlavími či v rámci domácnosti byla tedy většinou vyloučena, žena ani domácnost nebyly považovány za vhodný předmět diskusí o spravedlnosti s odůvodněním, že ženy v sobě nejsou schopny rozvinout smysl pro spravedlnost, z čehož plyne, že není ani uzpůsobena pro plné a etické rozvažování či jednání a tudíž se na ni nemusí aplikovat principy spravedlnosti.¹⁰⁰ „Nakonec najdeme v Rouseauovi jedinečnou tezi, že žena je „ustrojena pro to, aby byla podmaněna mužem a dokonce spokojena s jeho nespravedlností“ a má tedy vrozenou schopnost tolerovat nespravedlivé zacházení, které ji pravděpodobně v jejím životě očekává.“¹⁰¹

Následně autorka zaměří svou pozornost na současné teorie spravedlnosti, ve snaze nalézt odpověď na otázku „jak spravedlivý je rod“. Jednou z nich je Teorie spravedlnosti Johna Rawlse, který ji definuje jako teorii, která „posuzuje společenský systém, pokud vůbec možno, z pozice stejných občanských práv a různých úrovní příjmu a majetku. Někdy však bude třeba vzít v úvahu i jiné pozice. Jestliže například existují nerovná základní práva, založená na fixních přirozených vlastnostech, pak tyto nerovnosti vyčleňují nějaké relevantní pozice. Protože tyto přirozené vlastnosti nelze změnit, jsou pozice jimi vymezené startovními místy v základní struktuře. Takovými vlastnostmi jsou rozdíly pohlaví, právě tak jako rasové odlišnosti a rozdíly kulturní povahy. Jsou-li třeba muži ve svých základních právech zvýhodněni, je tato nerovnost ospravedlněna principem rozdílnosti pouze tehdy, je-li to k prospěchu žen, nebo je-li to pro ně přijatelné.“¹⁰²

Okinová mu však hned v úvodu vytýká, že v průběhu jeho výkladu je předpokládáno, že pro politické teorie jsou vhodnými předměty „hlavy rodin“, a i když Rawls při několika příležitostech naznačuje, „že pohlaví osoby je morálně lhostejným a kontingentním rysem, a ačkoli explicitně říká, že rodina sama je jednou ze základních společenských institucí, na něž mají být použity principy spravedlnosti, přesto není jeho teorie tyto názory schopna rozvinout.“¹⁰³ Další kritiku si autor od Okinové vysloužil v momentě, kdy prezentoval Freudovu teorii tvoření mužského superega převážně v rodově neutrálních termínech, aniž by

---

⁹⁹ Tamt., s. 392.

¹⁰⁰ Tamt., s. 392-3.

¹⁰¹ Tamt., s. 393.

¹⁰² RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, s. 69.

¹⁰³ OKINOVÁ, S. M. Spravedlnost a rod. In KIS, J. *Současná politická filosofie. Sborník textů anglosaským autorům 20. Století*, s. 394.

zmínil, že Freud považoval morální vývoj žen za smutně nedostatečný v důsledku jejich neúplného vyřešení oidipovského komplexu.¹⁰⁴

Ještě jednou se Okinová ve své úvaze vrací k otázce „hlavy rodiny“, hovoří o skutečnosti, že je obvyklejší, pokud je hlavou rodiny muž, jelikož má před ženou zkrátka přednost. Ženě se označení „hlava rodiny“ dostane většinou pouze v okamžiku, kdy v rodině dospělý muž není přítomný. Tímto svým přijímáním předpokladu „hlav rodin“ se podle autorky Rawls chytil do pasti tradičního pojetí, „*podle něhož není vhodné považovat život uvnitř rodiny a vztahy mezi pohlavími za součást předmětu teorie sociální spravedlnosti.*“¹⁰⁵ Takto si ovšem protiřečí, jelikož původně zařadil rodinu do sféry sociální spravedlnosti, a to z toho důvodu, že ji považuje za základní strukturu naší společnosti, zároveň však tímto předpokladem „hlavy rodiny“ vylučuje širokou sféru života většiny žen a definuje ji jako ekonomicky závislou na muži.

Ve své Teorii spravedlnosti se Rawls nedotýká spravedlnosti uvnitř rodiny, upozorňuje Okinová, zmiňuje rodinu pouze v těchto třech kontextech: jako vazbu mezi generacemi nutnou pro princip úspor, dále jako možnou překážku férové rovnosti příležitostí a v neposlední řadě ji považuje za školu morálního vývoje – v tomto případě ji zmiňuje jako spravedlivou instituci, avšak nečiní tak proto, aby zvažoval, zda rodina je či není spravedlivou institucí, nýbrž aby to předpokládal.¹⁰⁶ Možno dodat, že Rawls vidí rodinu jako hierarchizovanou skupinu, v níž má každý svá práva a povinnosti a pro společnost je velkým přínosem z toho důvodu, že si v ní každý osvojí nejrůznější ctnosti a dovednosti. Rodina představuje jednu ze základních společenských institucí, která nejvíce ovlivňuje životní prostředí jednotlivců, a člověk si nemůže dobrovolně zvolit, zda do ní vstoupí či z ní vystoupí, rodina je strukturována rodem.¹⁰⁷

Okinová své zamyšlení nad Rawlsovou Teorií spravedlnosti v souvislosti se „spravedlností rodu“ shrnuje slovy, že rodina je se svou rodovou strukturou, a především ženou starající se o děti, „*klíčovým určením odlišné socializace obou pohlaví, tedy toho, jak se muži a ženy stávají tím, čím jsou*“, a Rawls by měl žádat, aby byla rodina jako „*podstatná společenská instituce ovlivňující životní příležitosti jednotlivců tvořena v souladu s jeho dvěma principy spravedlnosti*“.¹⁰⁸ Tyto dva principy Rawls zformuloval takto: První princip – „*Každá osoba má stejné právo na nejrozsáhlejší celkový systém stejných základních svobod,*

---

¹⁰⁴ Tamt., s. 395.

¹⁰⁵ Tamt., s. 396.

¹⁰⁶ Tamt., s. 397-8.

¹⁰⁷ Tamt., s. 401.

¹⁰⁸ Tamt., s. 401.

který je kompatibilní s obdobným systémem svobod pro všechny“; Druhý princip – „Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby byly k největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných jedinců, konzistentně s principem spravedlivého spoření, a spjatý s úřady a pozicemi, které jsou přístupné všem za podmínek slušné rovnosti příležitostí pro všechny“.¹⁰⁹

Autorka však dochází k závěru, že se Rawlsovy principy spravedlnosti dostávají do sporu se společností strukturovanou rodem, jelikož pro naplnění jeho kritérií politické spravedlnosti se ukazuje zrušení rodu jako nevyhnutelné.¹¹⁰ Toto je patrné například na Rawlsově požadavku rovného zastoupení mužů a žen v politice, což se ale s naším systémem rodu evidentně neslučuje.¹¹¹ Okinová tudíž uvádí argument, že *„zmizení rodu je nejen nutné, má-li být sociální spravedlnost prakticky platná pro nositele obou pohlaví, ale že je také předběžnou podmínkou pro úplné rozvinutí nesexistické, plně lidské teorie spravedlnosti“*.¹¹²

Pokud bude společnost stále strukturovaná na základě rodu, pak Okinová shledává velice nepravděpodobnou tu možnost, že by se žena postavila vedle muže jako jeho rovnocenný partner a že by se oba plně účastnili dialogu o morální či politické filozofii. Navíc by prý ani takovýto postup nestačil pro úplný rozvoj lidské teorie spravedlnosti, jelikož morální vývoj mužů a žen se v podstatných rysech vůbec neshoduje. Dále by k takovému stavu bylo zapotřebí, konstatuje, aby byly nahrazeny společenské faktory, které ovlivňují diferenci mezi pohlavími a to tak, že by se zavedly instituce a zvyky bez rodu. A svou úvahu o stavu soudobé společnosti definované na základě rodu Susan Moller Okinová uzavírá myšlenkou: *„Nositelé obou pohlaví rozvinou úplnější lidskou osobnost, [...] jen tehdy, budou-li se muži rovně podílet na tom, co bylo principiálně ženskou sférou uspokojování každodenních materiálních a psychologických potřeb těch, kteří jsou jim blízcí, a budou-li se ženy rovně podílet na tom, co bylo principiálně mužskou sférou masové výroby, politiky a intelektuálního a kreativního života.“*¹¹³

---

¹⁰⁹ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, s. 182.

¹¹⁰ OKINOVÁ, S. M. *Spravedlnost a rod*. In KIS, J. *Současná politická filosofie. Sborník textů anglosaským autorům 20. století*, s. 417.

¹¹¹ Tamt., s. 418.

¹¹² Tamt., s. 419.

¹¹³ Tamt., s. 421.

5 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo objasnit, jaký měl dějinný vývoj ženského rodu vliv na stávající situaci společenského uspořádání s ohledem na pohlavní odlišnost. Neboli do jaké míry se předchozí teorie filozofických autorů podíleli na utváření současných teorií pohlavní diferenciaci a systému rodu či zda měli vůbec na jejich konstituování nějaký zásadní vliv. V průběhu psaní jsem zjistila, že autoři novodobých teorií opravdu často odkazují k předchozím, o několik století starším poznatkům, z nichž buď vycházejí a dále je rozvíjejí a rozpracovávají do dnešní podoby či je naopak zcela popírají. Celou filozofickou tradicí se nese a je řešen týž problém rodu a je přezkoumávána jedna a ta samá otázka pohlavní odlišnosti a s ní spojené pohlavní nerovnosti. Nicméně v každé etapě dějinného vývoje je toto téma řešeno z pozice vlastní charakteru dané doby a obohaceno o kus vědění z poznatků zaznamenaných předchozími autory či jako reakce na ně.

Dalším podstatným záměrem práce bylo zachytit charakter ženy popisované v dílech filozofických autorů. Zaznamenala jsem mnohdy velmi pestrou škálu názorů dobových současníků na téma ženy a její sociální role a pokusila se provést jejich komparaci. Během prostudování zdrojů nezbytných k práci jsem došla ke zjištění, že pohledy filozofických autorit na dané téma se mohou značně lišit i v rámci shodného časového působení či dokonce si mohou zcela odporovat. Většinou poté v reakci na ně jsou jejich následovníky tyto teze buď vyvráceny, nebo potvrzeny. Jedná se zejména o témata správné výchovy žen, žena v rámci rodiny a společnosti, žena a její poslání; v souvislosti s mužským pokolením je poté často řešena otázka její odlišnosti a původ nerovnosti mezi pohlavím.

Současné teorie spravedlnosti se snaží rozluštit, zda je struktura společnosti na základě systému rodu nastavena spravedlivě. V tomto kontextu se jedná opět o zjištění, v jaké situaci se nachází žena v rámci společenského postavení. A závěr z prozkoumání této teorie ukazuje, že aby byla sociální spravedlnost platná pro obě pohlaví, je nezbytné hierarchizaci na základě systému rodu zrušit.

6 Seznam použité literatury a pramenů

AKVINSKÝ, Tomáš. *Tomáš Akvinský o zákonech v Teologické sumě*. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2003. ISBN 80-85929-59-7.

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Praha : Rezek, 2009. ISBN 80-86027-29-5.

ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha : Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4.

BEAUVOIROVÁ, Simone de. *Druhé pohlaví*. 3. vyd. Praha : Orbis, 1967. ISBN neuvedeno.

BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. 1. vyd., Praha : Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106.

ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. 1. vyd. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.

DIDEROT, Denis. *Jeptiška*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. ISBN neuvedeno.

KIERKEGAARD, Sören. *Svůdcův deník*. 2. vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0452-X.

KIS, János. *Současná politická filosofie. Sborník textů anglosaským autorům 20. století*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-60-7.

LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. ISBN neuvedeno.

LOCKE, John. *O výchově : výbor z díla*. 1. vyd. Praha : SPN, 1984. ISBN neuvedeno.

MACHOVEC, Milan. *Filosofie tváří v tvář zániku*. Brno : Zvláštní vydání, 1998. ISBN 80-85436-61-2.

MIRANDOLA, Giovanni Pico della. *O důstojnosti člověka*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-164-1.

MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. 3. vyd. Praha : Odeon, 1989. ISBN 80-207-0021-8.

NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filosofie : výsledky, problémy, perspektivy*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-68-7.

NIETZSCHE, Fridrich. *Mimo dobro a zlo: Předehra k filozofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha : Aurora, 1998. ISBN 80-85974-54-1.

PLATÓN. *Symposion*. 6., opr. vyd. Praha : Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-139-0.

PLATÓN. *Ústava*. 4., opr. vyd. Praha : Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-142-0.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9.

ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil, čili, O výchování II. díl*. Praha : Dědictví Komenského, 1911. ISBN nevedeno.

TERTULLIANUS. *Čtvrtá patristická čítanka : Tertullianus – Apologeticum*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1987. ISBN nevedeno.

7 Résumé

My bachelor work brings the position of women in the philosophical tradition and also describes the current status of the position of women in society. It is aimed particularly at women and their changing status throughout history, but also reflects the overall structure of our society and the influence of patriarchy on the contemporary state of human civilization. Further characterized by the development status of women in our civilization and suggests prospects for the future. It describes what benefits it could bring to improve women's situation and reflects on relations between men and women. A part of my work is devoted to the issue of theories of justice which require many advantages for women